

Professor Hans Fredrik Dahl i sitt foredrag "Fram mot det ukjente" i Vitenskapsakademiet 3/11-1993.

jordbruksprosjekt med sikte på oppdyrking av områdene øst for Nagorno Karabach, ble meget nøye fulgt, for ikke å si personlig overvåket av Nansen. Kan det være at møtet med den landsforviste ved Jeniseis bredd ti år tidligere hadde rørt ved en spesiell streng?

Planleggingen førte i første omgang til at han fikk anledning til å gjøre en reise i utvungne former til Sovjetrepublikken Armenia. Resultatet ble skildringen "Gjennom Armenien" fra 1927 - en bok der Nansen øste ut av sine forbløffende omfattende Armenia-studier, fra de aller eldste tider, og som han lot avslutte med sin berømte og smertefulle appell om hjelp til dette forfulgte folkeslag som var blitt så stygt sviktet i Folkeforbundets organer. "Ve det armenske folk, at det ble trukket inn i europeisk politikk! Bedre hadde det vært om dets navn aldri var blitt nevnt av en europeisk diplomat." ²⁵

Men Nansen tenkte på denne tiden ikke bare på det armenske folk. Han var levende interessert også i de andre av Sovjets mange ikke-russiske folkeslag. Armenia-reisen fortsatte derfor over Kaukasus til Daghestan, og videre til Astrakhan ved Volga-deltaet. Sammen med sin betrodde medarbeider og ledsager kaptein Vidkun Quisling oppsøkte han landsbyer, bedrifter, fiskeanlegg; intervjuet og noterte data om næringsliv og kapitalbehov; men samlet først og fremst opplysninger om Kaukasus-fjellenes mangfoldighet av folkeslag, deres grenser og etniske særpreget: tsjetsjener, abkhaser, osseter, georgier, gurier. Den felles reisebeskrivelse "Gjennom Kaukasus til Volga" - den kan nesten kalles så, fordi Quislings rolle både for fremstillingen og for faktamaterialet var helt uvurderlig - kan i dag med fordel leses som bakgrunn for de aktuelle begivenheter i regionen. Også denne bok - Nansens fjerde om russiske spørsmål - er nemlig preget av en grunnleggende antropologiske interesser.

"Gjennom Kaukasus til Volga" utkom høsten 1929. Noen måneder senere måtte Nansen til sengs med hjertesvikt. Den 13.mai

²⁵ sit.e. Gjennom Armenia, bd.4 i serien Fra Svalbard til Kaukasus, red. Werner Werenskiold, Oslo: Jacob Dybwads forlag 1941 s.304.

1930 døde han. Få dager senere fyltes hele førstesiden av Tides Tegn, Nansens gamle avis, med artikkelen: "Politiske tanker ved Fridtjof Nansens død", av kaptein Vidkun Quisling.

Her er ikke stedet å ta opp spørsmålet om forholdet mellom de to menn i full bredde. La det bare være sagt at siden 1922, da Quisling ble engasjert som ledert av det største enkeltprosjekt innen russlandshjelpen - distriktet Ukraina - hadde forbindelsen mellom dem stadig blitt nærmere. Quisling ble Nansens representant påny i Ukraina 1923, deretter hans utsending på Balkan året etter, og så hans utøvende hånd i Armenia-prosjektet helt fram til Sovjet-regjeringen satte foten ned for enhver repatriering i 1929.²⁶

Sett fra Nansens side var den tause kapteinen en ideell medarbeider: kunnskapsrik, energisk, pålitelig og lojal. I tillegg lærte han Nansen mye, for Quisling var etter datidens forhold en avansert sovjetolog og behersket Russlands politikk, økonomi og befolkning bedre enn noen annen nordmann. De to var dessuten i inderlig samklang når det gjaldt vurderingen av Russland som Europas, om ikke verdens, skjebne-område. Her hadde de hva man kan kalle en felles ideologi. I 1924 hadde de da også stått sammen om å oppfordre regjeringen i Kristiania til å anerkjenne Sovjet-Russland, skjønt Nansen offentlig holdt sitt navn tilbake. Senere førte de en utførlig korrespondanse som varte så lenge Quisling bodde i Moskva - til jul 1929, to måneder før Nansen ble syk og snart etter døde.

I alt som ble sagt og skrevet ved nasjonalheltens bortgang, er nekrologen av hans 42-årige medarbeider derfor ikke den minst interessante. Den tok opp spørsmålet om Nansens syn på norsk politikk.

Nansen betraktet ikke sin livsgjerning som fullført, det snakket jeg med ham om mange ganger, skrev Quisling. Nasjonalheltens død burde derfor følges opp med dannelsen av et "nytt, helstøpt og stramt ledet ungdommelig nasjonalt samlingsparti" i Nansens ånd, som kan gripe "nasjonens forlatte fane". I ti punkter skisserte Quisling "Nansen-forbundets" politikk: sterk, uavhengig regjering;

²⁶ Hans Fredrik Dahl, Vidkun Quisling: En fører blir til. Oslo: Aschehoug 1997